

Regiony v proměnách času a prostoru

(Úvaha o metodických přístupech nové regionální geografie)

Pavel Chromý

e-mail: chromy@natur.cuni.cz

*Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta,
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Albertov 6, 128 43 Praha 2*

Pavel Chromý: *Regions in changes of time and space.* The contribution presents, in the form of reflexion, the researches on regional identity and identity of a region carried out at the Faculty of Science, Charles University in Prague. The author contemplates the direction of current cultur-geographical and historic-geographical researches and discusses its „new” methodical approaches that have enriched Czech – regional – geography in the course of the last decade. The author lays stress primarily on the combination of extensive and intensive methods of research into regional study and assessment of the process of forming, development and ending of regions namely in a dual context: a) ideas of forming Europe of regions, b) institutionalising of new regions in Czechia.

Key words: new regional geography, historical geography, cultural geography, regional identity, regionalism, Czechia

Úvod

V posledních dnes již téměř dvaceti letech jsme svědky a mnohdy i přímými účastníky diskuze o další budoucnosti Evropy, přičemž značná pozornost se v této diskuzi věnuje evropským regionům. Nový evropský regionalismus, označovaný jako „moderní“, bývá často staven do kontrastu se „starým“ regionalismem, pro nějž byl typický provincialismus, nekritický patriotismus a prosazování práva obyvatel žijících v určitém území na historické kořeny a jejich hledání. Dokladem tohoto procesu byl např. rozmach vlastivědy a regionálních vlastivědných výzkumů v 19. a v první polovině 20. století. Moderní regionalismus se prosazuje v kontextu obhajoby tzv. paradigmatu nového rozvoje. Jeho podstata tkví v předpokladu, že optimálního rozvoje území není možné dosáhnout „shora“ či „z vnějšku“, díky státní podpoře nebo programům na podporu problémových regionů, např. hospodářsky dlouhodobě slabých venkovských oblastí, strukturálně postižených regionů, periferií, ale především aktivizací vnitřního potenciálu oblastí „zdola“, tedy činností samotného regionu (mobilizací aktérů, lidského a sociálního kapitálu). Při koncipování rozvoje regionů proto opět nabývá na významu sledování a hodnocení různých měkkých faktorů jako je kultura, občanská společnost, identita a postoje obyvatel, které stále více zatlačují do pozadí „tradiční“ strukturální podmínky (dopravní dostupnost či demografickou situaci regionu apod.). Evropská unie považuje tento (neo)regionalismus za jeden ze způsobů prohlubování demokracie a přistupuje k emancipovaným regionům jako pilířům demokracie a tím i její budoucí stability.

Region se však velmi často, podobně jako tomu bylo v minulosti, popisuje jako pravé, přirozené společenství se společnými zájmy, historií, identitou, kulturou, folklórem atd. Zdůrazňuje se jeho unikátnost, specifika, odlišnosti ve smyslu „my“ a „oni“ („náš“ a

„jejich“). Vezmeme-li v úvahu nejnovější teorie nacionalismu, které zjemnily chápání pojmu národ a interpretují jej jako umělou, institucionalizovanou, imaginární komunitu, respektive výsledek politického procesu či produkt aktivity nacionalistů (THIESSE 2007), lze předpokládat, že dnešní regiony jsou produktem regionalistů, tedy sociální konstrukcí (BERGER, LUCKMANN 1999). Podobně jako v předchozích generacích byla určitá (zejména politická a kulturní) sféra společnosti činná ve vytváření národů a upevňování národních států, jsme dnes svědky její aktivizace na poli budování či formování regionu. Politici často deklarují cíl posílit vnitřní integritu (svých) regionů tak, aby (jejich) regiony obstály v mozaice regionálně uspořádané „nové“ Evropy. Administrativní regiony samozřejmě existují de iure a i přesto, že (mnohde, podobně jako v Česku) byly vytvořeny shora, nelze regionálním politickým elitám upřít snahu o přeměnu těchto administrativních jednotek ve skutečná regionální společenství. Daleko méně již politici deklarují cíl upevnit či posílit svoji moc, získat pozice, přístup k finančním zdrojům apod. Vedle administrativních jednotek se však uměle vytvářejí i další regionální struktury. Jako příklad lze uvést euroregiony, jejichž cílem je mj. podpora formování přeshraničních společenství (JEŘÁBEK, DOKOUPIL, HAVLÍČEK A KOL. 2004). I zde jsme svědky nejen politických, ale i dalších společenských aktivit (ekonomických, kulturních, sportovních ad.), které mají přispět nejen ke zmenšení rozdílů mezi regiony na odvrácených stranách hranic, snížení negativního vlivu hranic, ale také k vytvoření fungujících regionálních struktur.

Z hlediska formování regionů lze tedy za klíčové považovat následující teze: 1) Regiony nejsou přirozenými entitami, za které bývají vydávány, ale mnohem více jsou to politické a sociální výtvořky (konstrukce). 2) Regionalismus nelze považovat zcela za vnitřní záležitost aktérů v území (produkt jejich činnosti), ale jedná se o svým způsobem ideologii, kterou prosazují jak aktéři zevnitř, tak zvnějšku regionu. 3) Podobně jako státní útvary jsou i regiony v čase pomíjivé. Mění se nejen jejich definice – jejich význam či smysl/podstata (funkce, integrita) –, ale i jejich vymezení (hranice) a vnímání (z vnějšku i uvnitř). Při zániku regionu, zejména pak jeho dominantní funkce či institucí, které jej utvářejí, nezaniká region zcela a nadále přetrvává v reliktní podobě (symboly, tradiční vazby), často zakořeněn v socio-kulturních vzorcích chování/jednání lidí.

Jakými metodami a postupy lze prokázat pravdivost těchto tezí? Na tuto otázku se pokusíme odpovědět představením metod a dílčích závěrů výzkumného projektu, který se s podporou GA ČR realizuje na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze od roku 2006. Projekt nese název *Hybné síly institucionalizace regionů: regionální identita a identita regionů v Česku v období jeho integrace do Evropy regionů*.

Teoretická východiska

Regiony jsou tradičně v ústředí zájmu regionální geografie. V posledním období – zejména v souvislosti s paradigmatickými změnami geografie a jejím stále významnějším důrazem na řešení problémů komplexní povahy (HAMPL 2006) – jsme svědky posilování regionálních přístupů i v sociální/kulturní (HAMPL, DOSTÁL, DRBOHLAV 2007, SIWEK 1996, 1999, SIWEK, KAŇOK 2000), ale i v historické geografii (KUČERA 2007). I zde je patrné, že dnes existují tři alternativní koncepce české historické geografie. (1) Tradiční, převážně idiografická pozitivistická historická geografie je spojená s prosazováním její poznávací funkce, identifikuje a popisuje prvky a jevy využitelné v procesu formování

regionální identity. (2) Post-positivistická a nomoteticky orientovaná historická geografie napomáhá rozlišit obecný a specifický charakter jevů a procesů. (3) Post-positivistická až post-moderní historická geografie s významným přesahem do kulturní geografie (CHROMÝ 2004, CHROMÝ, JELEČEK 2005) je pak zaměřena na výzkum determinace současných problémů geografických systémů, jež mají své kořeny v minulosti. Orientuje se jednak na hledání podmiňujících principů a vývojových mechanismů, které neodhalil extenzivní výzkum (viz dále), jednak na rozlišení mezi nutnými a nahodilými příčinami změn. Důraz klade na analýzu vývoje socio-kulturních systémů, studium interakce člověk (jednotlivec)–krajina. Kombinuje metody extenzivního a intenzivního výzkumu, větší váhu však přikládá metodám druhým. Uplatňuje také kvalitativní výzkumné metody (HENDL 2005), preferuje hodnocení v nečíselné podobě, např. výstižný, plastický a podrobný popis. Je pro něj typický sklon k zájmu o unikátní a specifické – nehledá zevšeobecnění, ale další skryté souvislosti, které by mohly ovlivnit i budoucí vývoj zkoumaného území/problému.

Tematicky se soustřeďuje na interpretaci důsledků změn geografické organizace společnosti zejména v nižších měřítkových úrovních regionů (i místa). Studuje proces formování krajiny jako „žitého prostoru“ (včetně jejího svědectví o procesu polarizace prostoru). Zkoumá regiony jako historicky vzniklé územní celky s relativním ohraničením (formováním regionů např. na bázi regionálních identit), vývoj hranic a jejich průběh v krajině. Zabývá se též významem stability a proměn socio-kulturních vzorců chování lidí, významem krajiny a kultury (dědictví) pro rozvoj území, jakož i institucionálními souvislostmi tohoto rozvoje (proces governmentalizace řízení, kulturní politika).

Předmětem výše uvedeného výzkumného projektu je proces formování regionální identity obyvatel a identity regionů v Česku v období společenské transformace a v souvislostech evropského integračního procesu. Cílem výzkumu je: (i) analyzovat vědomí sounáležitosti obyvatel s územím, ve kterém žijí; (ii) analyzovat proces institucionalizace regionů; (iii) identifikovat hybné síly institucionalizace regionů ve smyslu „žitého“ prostoru; (iv) analyzovat význam hranic v utváření identity regionů a v neposlední řadě (v) přispět k teoreticko-metodologickým otázkám historickogeografických a kulturněgeografických výzkumů.

Teoretická a metodologická východiska výzkumu spočívají zejména v pracích finského geografa A. Paasiho (CHROMÝ 2003A, PAASI 1986, 2001, 2003, 2004) a pracích z oblasti „nové“ kulturní a „nové“ regionální geografie.

Paasi označuje institucionalizaci regionu za socioprostorový proces, během něhož vzniká prostorová jednotka jako část prostorové struktury společnosti a stává se viditelnou a jasně identifikovatelnou v různých sférách sociální praxe a sociálního povědomí (PAASI 1986). Klíčovou součástí procesu formování regionů je iniciativa jednotlivců, image regionu (vnitřní i vnější), název regionu, vytvoření institucí a regionálních symbolů, vzdělávací systém, regionální literatura, média (zvláště denní tisk) apod. Územní identita tedy znamená nezaměnitelnost, jednotu a shodnost, harmonii v chování obyvatel území v konkrétním čase.

Pro všechny regiony (v různých hierarchických úrovních) lze analyticky rozlišit čtyři stádia procesu institucionalizace, přičemž pořadí stádií se může v jednotlivých regionech lišit (často probíhají současně): 1) nabývání prostorového tvaru; 2) vytváření symbolického „tvaru“; 3) rozvoj institucí; 4) uvádí zakotvení regionu jako části

regionálního systému a regionálního povědomí společnosti. Během institucionalizace probíhá budování regionální identity (PAASI 2001), na němž se jednotlivá stádia podílejí rozdílnou měrou a způsobem. Podstatu prostorové identity tvoří: (a) její svázanost s ohraničeným územím (vznik především v prvně jmenovaném stádiu) a (b) zakotvenost v určitém čase (podílejí se všechna stádia). Identitu lze považovat za klíčový prvek subjektivní reality, utváří se během sociálních procesů a jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována a přebudována sociálními vztahy (BERGER, LUCKMANN 1999).

Metodologické přístupy

Společnost existuje jako objektivní i jako subjektivní realita a její teoretická analýza musí zahrnovat oba tyto její aspekty (BERGER, LUCKMANN 1999). Proto se při výzkumu procesu formování regionu, resp. regionální identity obyvatel a identity regionu nejen nabízí, ale jeví jako nezbytné kombinovat metody extenzivního a intenzivního výzkumu (ve smyslu kritického realizmu; blíže o nich např. DOSTÁL, HAMPL 2007), resp. kombinovat hodnocení kvantitativní a kvalitativní povahy.

Ověření podstaty identity ve vztahu k měnícímu se prostředí (sociálnímu i fyzickému, krajině) lze vhodně využít stávající zdroje informací (statistická data, staré mapy, staré letecké snímky, staré fotografie apod.), jejichž analýza přispívá nejen k rekonstrukci prostředí/krajiny v některém období minulosti, vypovídá o změnách a vývoji krajiny v určitém území, ale napomáhá i interpretaci těchto změn a hledání odpovědí na otázky týkající se jejich příčin či důsledků.

Uplatnění forem extenzivního výzkumu

Uplatnění různých forem extenzivního výzkumu předpokládá existenci informací (dat) sekundární povahy a nutně nevyžaduje bezprostřední zkušenost či znalost zkoumané oblasti z autopsie. Výzkumné aktivity se orientují na hodnocení rozsáhlejších územních celků a identifikaci problémů či problémových oblastí.

Například rozsáhlá databáze údajů o využití ploch (DATABÁZE LUCC CZECHIA) umožňuje sledovat (měřit) změny ve využití krajiny v období mezi klíčovými mezníky našich dějin: polovinou 19. století (1845), obdobím nástupu komunistického režimu (1948) i jeho koncem (1990), jakož i v první dekádě postkomunistické transformace a počáteční fáze integrace Česka do evropských struktur (2000). Na základě hodnocení změn ve využití ploch lze rozpoznat období, kdy vznikly podmínky pro identifikaci obyvatel s prostředím – přesněji: kdy krajina nabyla těch hodnot, s nimiž se lidé identifikují. Na příkladu oblasti České Kanady (CHROMÝ 2003B,C), jakož i jiných pohraničních území (HEJNOVÁ 2007, SKÁLA 2007, ŠTĚTINOVÁ 2006), je patrné, že krajina, která je dnes označována pojmem „přírodní dědictví“ (na myslí máme zejména národní parky a CHKO) je „výtvorem“ druhé poloviny 20. století (po odsunu Němců z pohraničí, důsledkem nedostatečného dosídlení či existence tzv. železné opony). Identifikaci obyvatel příhraničních území s přírodou/krajinou pak v těchto oblastech umocňuje neexistence tradic, „pouhé“ půlstoletí historie života komunit v této, po druhé světové válce (re-)kolonizované krajině, ovšem i formování euroregionů v 90. letech 20. století, z nichž naprostá většina má se ve svém názvu hlásí ke krajině.

Podobně jako databázi údajů o využití ploch lze v souvislosti s hledáním odpovědí na otázky související s mírou sounáležitosti obyvatel s prostředím v němž žijí analyzovat i

údaje ze sčítání obyvatel. Např. KULDOVÁ (2005) hodnotila diferenciaci socio-kulturního prostředí, resp. regionů na bázi analýzy podílu rodáků a počtu částí obce na obec a užitím vícerozměrných statistických analýz potvrdila možnost kvantitativního hodnocení územní diferenciaci kulturněgeografických aspektů.

Uplatnění forem intenzivního výzkumu

Uplatnění různých forem intenzivního výzkumu předpokládá existenci informací primární povahy a nutně vyžaduje bezprostřední zkušenost či znalost zkoumané oblasti z autopsie. Výzkumné aktivity se orientují na hodnocení menších územních celků a interpretaci problémů či analýzu problémových oblastí.

Ve výše uvedeném výzkumu se intenzivní výzkum realizuje několika formami.

1) Nejčastěji anketárním či dotazníkovým šetřením, přičemž se osvědčilo pracovat s jasně vymezenou cílovou skupinou respondentů (profesně/odborně, věkem, sociálním statutem, funkcí apod.). Respondenty dotazníkových šetření tak jsou nejčastěji učitelé středních škol, učitelé základních škol, rodiče studentů, starostové, nově pak i zastupitelé krajů a členové obou komor Parlamentu ČR. Tedy osoby, které se přímo podílejí na utváření lokálního a regionálního vědomí a přispívají jednak k formování vztahu obyvatel k území, ve kterém žijí, jednak k formování významů míst a institucionalizaci regionů.

2) Anketární či dotazníkové šetření vhodně doplňují řízené rozhovory s klíčovými osobami (starosty, představiteli regionálních rozvojových agentur apod.). Lze totiž zjistit disproporce mezi odpovědí v dotazníku (deklarovanou, subjektivní realitou) a (skutečnou, objektivní) realitou. Např. KUBÍNOVÁ (2007) při výzkumu vnitřní periferie na pomezí Středočeského, Ústeckého, Karlovarského a Plzeňského kraje prokázala deklarovanou spolupráci mezi obcemi „přes“ krajskou hranici – ovšem i faktickou neexistenci této spolupráce a význam krajské hranice jako bariéry vzájemných přeshraničních vztahů. Doložila tak oprávněnost kombinace různých metod při analýze socioprostorových struktur.

3) Proces formování regionu (včetně budování identity regionu) napomáhá odhalit i analýza činnosti a aktivit regionálních institucí (např. krajských úřadů, zastupitelstev krajů, regionálních rozvojových agentur apod.), směřující ven i dovnitř regionu. Na mysli zde máme zejména analýzu a komparaci regionů např. z následujících hledisek: tvorba vnějšího image (např. utvářením symboliky, pomocí regionálního marketingu), propagace regionu, zdůraznění silných stránek a regionálních jedinečností (mnohdy nekritické), ohraňování území regionu (stále častěji vyskytující se tabule při hranicích krajů: „vítá vás“, „loučí se s vámi...“), které má za cíl jasně specifikovat nejen administrativní určení, ale má i mentální/psychologický efekt (zde žijeme „my“, za hranicí „oni“).

4) Při výzkumu procesu formování regionů lze hledat inspiraci nejen v sociologii, ale i v etnografii či sociální antropologii. Například uplatněním metody vcítěného pozorování a snahou proniknout do vnitřních struktur institucí či orgánů lze odhalit vnitřní vztahy mezi aktéry v regionu. Analyzovat lze motivaci aktérů, smysl jejich konání, míru tradiční rivalit mezi sídly v regionu (která může ovlivnit jejich potenciální spolupráci) ad.

Závěrečné poznámky

Paradigma nového rozvoje (stejně jako řada dokumentů regionální politiky) vychází z předpokladu, že silná regionální identita a vyhraněná regionální kultura napomáhají ekonomickému rozvoji. V souvislosti s výzkumy procesu formování regionů lze

konstatovat, že současné administrativní regiony jsou jednak impulzy rozvoje, jednak – zejména v oblastech při hranicích regionů – zároveň brzdou jejich rozvoje. Tradiční dichotomie „my“ versus „oni“ se uplatňuje zejména v oblastech, kde jsou hranice mezi regiony relativně stabilní v čase. Regiony, jejichž hranice „oscilují“ nám umožňují identifikovat území zonální povahy, kde sounáležitost s regionem souvisí s životní zkušeností obyvatel, socio-kulturními vzorci jejich chování (utvářenými rodinou, školou apod.), v neposlední řadě pak také s intenzitou aktivit regionálních politických elit a aktérů na poli budování vztahu k regionu (včetně tvorby, prosazování a užívání symboliky). Interpretace zvyků a tradic i existence regionálního patriotismu a v podstatě i samotná existence regionu (ve smyslu socioprostorového procesu) jsou generačně proměnlivé, zvláště pak v těchto „přechodových“ zónách či příhraničních oblastech.

Lze konstatovat, že regiony jsou produktem jejich tvůrců. Regiony zanikají se změnou jejich funkcí a nabývají podoby reliktních (historickogeografických) regionů. Regiony zůstávají nadále v myslích lidí, zaznamenány ve starých či historických mapách, archivech, dokumentech, literatuře apod. a následně mohou být převrstveny nově se formujícími regiony (procesy).

Proces formování regionu tedy doprovází vznik politiky regionální identity, která má za cíl zesílení snah o přeměnu obyvatelstva regionů v integrovanou komunitu se vzájemnou solidaritou a společnou identitou. Politika regionální identity ale mnohdy slouží spíše jako prostředek k legalizaci regionální struktury moci než regionální emancipaci.

Snaha center regionů o integraci vztahů (např. na bázi dojížděky, resp. zlepšení dopravní dostupnosti centra), formování nových vztahů uvnitř regionu ne vždy musí být ku prospěchu obyvatel okrajových částí regionu. Mnohdy se nejedná o plnohodnotnou integraci periferií do regionálního systému, ale pouze o integraci do regionu (zesílení vazeb k centru regionu).

Pro vymezení regionu lze za klíčové považovat určení a vymezení jeho hranic. Ty však mohou nabývat různých forem a typů. V případě, kdy region považujeme za kontinuální proces hrají v jeho existenci roli i hranice reliktní (historickogeografické). Poznání role hranic regionů v rozvoji území, zejména hranic ve smyslu bariér rozvoje přeshraničních vztahů, se však nadále (např. z hlediska budoucích výzkumů regionální geografie) jeví jako klíčová.

Aby byl naplněn smysl evropského chápání regionů jako pilířů demokracie, mělo by formování regionů (včetně vymezení jejich hranic) vycházet zdola, nikoliv shora (z center), jak se to v našich dějinách převážně dělo. „Shora“ by měla být podporována politika vnitřních sil v rámci regionu, jejímž cílem je posílit emancipaci a status regionu (regionalismus). Pokud se tak neděje, zdůvodnění příslušnosti určitých oblastí k určitému regionu se jeví jako z vnějšku vynucené zdůvodnění jejich opodstatněnosti a mnohdy jej doprovází i ahistorismus při výkladu regionálních dějin.

Kombinace různých metod při výzkumu formování regionů se jeví jako efektivní. Konfrontace nikoliv protichůdných, ale minimálně rozdílných výsledků výzkumu není možná bez užití různých způsobů hodnocení. Při výzkumu procesu formování regionů se prokazatelně potýkáme s problémem poznání objektivní i subjektivní reality. Poznání reality na bázi (kvantitativního) hodnocení tvrdých dat neumožňuje objektivní interpretaci procesů, které regiony formují. Uplatnění metod běžně užívaných při analýze subjektivní reality, např. v sociologii (hodnocení kvalitativní povahy), však také může

vést k formulování nepřesných závěrů. Analýza měkkých (subjektivních) faktorů, resp. jejich interpretace (deklarovaná, subjektivní realita) pak zase nemusí odpovídat realitě objektivní (faktické). Proto lze za klíčovou označit nejen kombinaci různých metod hodnocení, ale i vědomí omezení jejich aplikace i vypovídací hodnoty získaných výsledků.

Literatura

- BERGER P.L., LUCKMANN T. 1999. Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologizaci vědění. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 214 s. ISBN 80-85959-46-1
- DATABÁZE LUCC CZECHIA. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.
- DOSTÁL P., HAMPL M. 2007: Systematic geographical approach, methodological plurality, uncertainties and risks. In: Dostál P., Langhammer J. (eds.): Modelling natural environment and society. Geographical systems and risk processes. Prague : Nakladatelství P3K, s. 29–44. ISBN 978-80-903584-7-8
- HAMPL M. 2006. Sociální geografie: proměny tematické orientace i přetrvávání výchozích problémů studia. Geografie – Sborník ČGS, 111 : 4, s. 382–400. ISSN 1212-0014
- HAMPL M., DOSTÁL P., DRBOHLAV D. 2007. Social and cultural geography in the Czech Republic under pressures of globalization and post-totalitarian transformation. Social & Cultural Geography, 8 : 3, s. 475–493 ISSN 1464-9365
- HEJNOVÁ J. 2007. Formování mikroregionální identity Východních Krkonoš na příkladu obce Horní Maršov. Diplomová práce. Praha : UK v Praze, PřF, KSGRR, 88 s. + příl.
- HENDL J. 2005. Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. Praha : Portál, 407 s. ISBN 80-7367-040-2
- HOUŽVIČKA V., NOVOTNÝ L. EDS. 2007. Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Praha : Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 170 s. ISBN 978-80-7330-109-5
- CHROMÝ P. 2003A. Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In: Jančák V., Chromý P., Marada M. (eds.): Geografie na cestách poznání. Praha : UK v Praze, PřF, KSGRR, s. 163–178. ISBN 80-86561-10-0
- CHROMÝ P. 2003B. Memory of Landscape and Regional Identity: Potential for Regional Development of Peripheral Regions. In: Jeleček L., Chromý P., Janů H., Miškovský J., Uhlířová L. (eds.): Dealing with Diversity. 2nd IC of the ESEH Prague 2003, Proceedings. Prague : Charles University in Prague, Faculty of Science, Dept. of Social Geography and Regional Development, s. 246–256. ISBN 80-86561-09-7
- CHROMÝ P. 2003C. Vývoj krajiny a formování identity území: příspěvek k environmentálním dějinám na příkladu České Kanady. Historická geografie, 32, Praha : Historický ústav AV ČR, s. 115–134. ISBN 80-7286-048-8 ISSN 0323-0988
- CHROMÝ P. 2004. Historická a kulturní geografie a nové přístupy v regionálním studiu. Dizertační práce. Praha : UK v Praze, PřF, KSGRR, 60 s.+příl.
- CHROMÝ P. JANŮ H. 2003. Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions. Acta Universitatis Carolinae – Geographica, XXXVIII, 1, 2003 (vyšlo 2005), s. 105–117. ISBN 80-246-0981-9, ISSN 0300-5402
- CHROMÝ P., JELEČEK L. 2005. Tři alternativní koncepce historické geografie v Česku. Historická geografie, 33, Praha : Historický ústav AV ČR, s. 327–345. ISSN 0323-0988, ISBN 80-7286-080-1.
- JEŘÁBEK M., DOKOUPIL J., HAVLÍČEK T. A KOL. 2004. České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Praha : Academia, 296 s. ISBN 80-200-1051-3
- KOSTIĆ M. 2004. Vnitřní periferie v Česku: příklad středočesko-jihočeského pomezí. Diplomová práce. Praha : UK v Praze, PřF, KSGRR, 112 s., 10 příl., 20 map. příl.

- KUBÍNOVÁ K. 2007. Vliv administrativních hranic na polarizaci prostoru: příklad vnitřní periferie střeodočesko-západočeského pomezí. Diplomová práce. Praha : UK v Praze, PřF, KSGRR, 78 s. + příl.
- KUČERA Z. 2007. Historická geografie mezi geografii a historiografií. *Historická geografie*, 34, Praha : Historický ústav AV ČR, v.v.i., s. 9–19. ISBN 978-80-7286-107-1, ISSN 0323-0988
- KUČERA Z., KULDOVÁ S., CHROMÝ P. 2007. Heritage in Landscape or Landscape as Heritage – the Case of Landscape Change Management in Protected and Development Areas in Czechia. *Europa XXI*, Warszawa : Polish Academy of Sciences, Stanisław Leszczycki Institute of Geography and Spatial Organization, Centre for European Studies, Polish Geographical Society (v tisku).
- KULDOVÁ S. (2006): Vliv historické česko-německé jazykové hranice na geografickou organizaci české společnosti. Diplomová práce. Praha : UK v Praze, PřF, KSGRR, 109 s. + příl.
- KULDOVÁ S. 2005. Příspěvek ke kulturněgeografickému výzkumu: možnosti hodnocení kulturních aspektů pomocí statistických metod. *Geografie – Sborník ČGS*, 110, č. 4, s. 300–314. ISSN 1212-0014
- MIKŠÁTKOVÁ A. 2007. Hranice v jesnické oblasti: analýza vlivu hranic na polarizaci prostoru. Diplomová práce. Praha : UK v Praze, PřF, KSGRR, 103 s. + příl.
- PAASI A. 1986. The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164 : 1, s. 105–146.
- PAASI A. 2001. Europe as a social process and discourse: considerations of place, boundaries and identity. *European Urban and Regional Studies*, 8 : 1, s. 7–28.
- PAASI A. 2003. Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography*, 27 : 4, s. 475–485.
- PAASI A. 2004. Place and region: looking through the prism of scale. *Progress in Human Geography*, 28 : 4, s. 536–546.
- SIWEK T. 1996. Česko-polská etnická hranice. Ostrava : Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 94 s.
- SIWEK T. 1999: Příspěvek ke zkoumání etnické hranice. *Geografie – Sborník ČGS*, 104 : 1, s. 1–12.
- SIWEK T., KAŇOK J. 2000. Vědomí slezské identity v mentální mapě. Ostrava : Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 97 s.
- SKÁLA J. 2007. Regionální identita periferních území na příkladu obvodu obce s rozšířenou působností Sušice. Diplomová práce. Praha : UK v Praze, PřF, KSGRR, 119 s. + příl.
- ŠTĚTINOVÁ K. 2006. Územní identita obyvatel Česka – vývojový a hierarchický pohled. Diplomová práce. Praha : UK v Praze, PřF, KSGRR, 136 s. + 10 s. příloh
- THIESSE A.N. 2007. Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 263 s.
- VIKOTOROVÁ M. 2006. Analýza dopadů II. fáze reformy veřejné správy na příkladu Střeodočeského kraje. Diplomová práce. Praha : UK v Praze, PřF, KSGRR, 139 s. vč. příloh .
- ZEMAN K. 2001. Vliv hranic na příhraniční území na příkladu Jindřichohradecka. Magisterská práce. Praha : Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, 150 s. + příl.
- ZICH F. ED. 2003. Regionální identita obyvatel v pohraničí. Sborník příspěvků z konference „Evropská, národní, či regionální identita?“ Praha 3. 10. 2003. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 262 s. ISBN 80-7330-039-7

Příspěvek je výstupem grantového projektu GA ČR č. 205/06/P386 „Hybné síly institucionalizace regionů: regionální identita a identita regionů v Česku v období jeho integrace do Evropy regionů“ a projektu VaV MMR ČR č. WD-01-07-1 „Regionální diferenciacie venkovských obcí Česka: disparity a možnosti rozvoje“.